

Nr 11.

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av motion om utredning av frågan om skadeståndsansvar för ärekränkning genom tryckt skrift.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 452, av herrar *Ericsson* i Näs och *Larsson* i Hedenäset hemställes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att frågan om skadeståndsansvar för ärekränkning genom tryckt skrift blir föremål för utredning i överensstämmelse med i motionen anförda synpunkter.

Beträffande motiveringen får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionen.

Gällande rätt.

Författare till tryckt skrift har på grund av regler i 3 kapitlet tryckfrihetsförordningen *rätt till anonymitet*; han är sålunda enligt 1 § icke skyldig att låta sitt namn utsättas å skriften, och boktryckare, förläggare eller annan, som har att taga befattning med skrifts tryckning eller med tryckt skrifts utgivning, må mot författarens vilja i regel ej heller annorledes uppenbara vem författaren är. Beträffande periodisk skrift — d. v. s. i stort sett tidning eller tidskrift — stadgas i 2 §, att i tryckfrihetsmål fråga ej må väckas om någons författarskap till sådan skrift. Angående någons författarskap till tryckt skrift, som ej är periodisk, må, enligt vad som stadgas i följande paragraf, i tryckfrihetsmål fråga väckas, allenast om författaren å skriften angivits med sitt namn eller med pseudonym, som enligt vad allmänt känt är åsyftar honom, eller han i skriftlig förklaring erkänt sig vara författaren eller inför domstol i målet självmant avgivit sådant erkännande.

I sammanhang med reglerna om rätt till anonymitet stå vissa för tryckfrihetsrätten säregna *ansvarighetsregler* i 8 kapitlet tryckfrihetsförordningen. I fråga om periodisk skrift gäller sålunda, att författare av sådan skrift — eller artikel däri — icke kan ställas till ansvar för innehållet i vad han skrivit. För tryckfrihetsbrott genom sådan skrift svarar i stället jämlikt 1 § i första hand den som i viss ordning anmälts som utgivare, den s. k. ansvarige utgivaren. I utgivarens ställe kunna i tur och ordning svara utgivarens ställföreträdare, den periodiska skriftens ägare, boktryckaren och i sista hand utspidaren. Beträffande tryckt skrift, som icke är periodisk, åligger jämlikt 5 § ansvaret författaren, om han, på sätt angivits vid redogörelsen för reglerna om rätt till anonymitet, uppgivits vara författare till skriften; dock med undantaget, att han icke är ansvarig, om skriften utgivits utan hans samtycke eller hans namn eller pseudonym utsatts därå mot hans vilja.

Är författaren icke ansvarig, kan, enligt regler i 6—9 §§, ansvaret åvila utgivare, förläggare, boktryckare eller utspidare. I 12 § stadgas med avseende å både periodiska och icke periodiska skrifter, att vid bedömande av fråga om ansvar för den som enligt ansvarighetsreglerna har att svara för skrift skall så anses som om vad skriften innehåller införts däri med hans vetskap och vilja.

Såsom *tryckfrihetsbrott* anges i 7 kapitlet 1 § tryckfrihetsförordningen bland annat brott, som innefattar otillåtet yttrande i tryckt skrift. I 4 § samma kapitel angivas under tretton punkter åtskilliga gärningar, som kunna vara att anse som otillåtet yttrande i tryckt skrift, däribland sådan enligt lag straffbar framställning, som innefattar ärekränkning mot enskild person genom beskyllning för brott eller för annan gärning, som är menlig för hans ära, goda namn och medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst, eller genom smädligt yttrande eller annan missfirmelig gärning. De regler, i vilka anges, i vad mån gärning är straffbar såsom ärekränkingsbrott, återfinnas i 16 kapitlet strafflagen. Den anförda bestämmelsen i tryckfrihetsförordningen innebär, såvitt nu är i fråga, att en ärekränkande gärning, för att vara att bedöma såsom tryckfrihetsbrott, dels måste täckas av beskrivningen i denna bestämmelse, dels måste vara straffbar enligt 16 kapitlet strafflagen. Formuleringen av bestämmelsen i 7 kapitlet 4 § tryckfrihetsförordningen giver vid handen, att ärekränkning är straffbar såsom tryckfrihetsbrott, allenast om den riktar sig mot enskild person. Motsvarande gäller om ärekränkning, som förövas på annat sätt än genom tryckt skrift. Om en ärekränkning riktas mot juridisk person — såsom bolag, förening eller stiftelse — eller kollektiv enhet av annat slag, kan talan om ansvar föras endast om någon enskild person inom kollektivet kan anses angripen genom ärekränkningen.

En brottslig gärning i allmänhet kan utgöra grund ej endast för straffanspråk utan även för *enskilt anspråk*, såsom fordran på *ersättning för uppkommen skada*. I vad mån skadestånd skall utgå finnes i allmänhet ej angivet för varje brott utan avgöres enligt generella regler. Skadeståndsskyldighet kan sålunda förekomma vid alla brott, som rikta sig mot enskild eller eljest äro sådana att skada för enskild därigenom kan uppkomma. Även om brottslig gärning icke förövats, kan emellertid skadestånd ifrågakomma i vidsträckt omfattning, bland annat då någon tillfogat annan skada utom avtalsförhållande. I sistnämnda avseende gälla avvikande regler inom tryckfrihetsrätten. Sålunda stadgas i 11 kapitlet 1 § tryckfrihetsförordningen, att enskilt anspråk i anledning av missbruk av tryckfriheten må grundas allenast därå att den skrift, som anspråket avser, innefattar tryckfrihetsbrott.

I sistnämnda lagrum föreskrives också, att enskilt anspråk i allmänhet ej må göras gällande mot annan än den som enligt de tidigare omförmälda ansvarighetsreglerna svarar för det till grund för anspråket liggande brottet. Såsom undantag från denna regel anges bland annat, i fråga om periodisk skrift, att för enskilt anspråk, som må göras gällande mot utgivare av sådan skrift eller ställföreträdare för utgivaren, svarar även skriftens ägare

samt, i fråga om annan skrift, att för anspråk, som må göras gällande mot författaren eller utgivaren, svarar även förläggaren.

I allmänhet föreligger skadeståndsskyldighet endast för ekonomisk skada. Vad som är ekonomisk skada torde dock fattas på ett vidsträckt sätt. Det grundläggande stadgandet i 6 kapitlet 1 § strafflagen torde sålunda innebära att ej blott skada å sak eller person utan även skada å förmögenhetsställning eller förvärvsverksamhet skall ersättas. Därutöver kan dock i viss utsträckning ersättning utgå för s. k. ideell skada. I 6 kapitlet 3 § angives nämligen att vedergällning skall givas för lidande, som genom brott mot den personliga friheten eller genom ärekränkande gärning må anses vara någon tillskyndat. För att lidande skall föranleda ersättning förutsättes således att detta orsakats genom något av de uppräknade brotten. I sistnämnda lagrum stadgas jämväl, att den som är saker till ärekränkande gärning, må, där motparten äskar det, dömas att erlægga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning av den dom, varigenom denne vunnit upprättelse.

Reglerna om *sanningsbevisning* ha stor betydelse för tillämpningen av bestämmelserna om ärekränkning, vare sig fråga är om ärekränkning genom tryckt skrift eller annan ärekränkning. Om sådan bevisning stadgas i 16 kapitlet 13 § strafflagen, att den som tilltalas för ärekränkning ej må till sitt fredande framställa bevisning om sanningen av tillmäle om gärning eller last, som ej är straffbar men eljest menlig för den förtalades ära, goda namn och medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst. Är fråga om tillmäle om bestämt brott eller visst slag av brott, må sanningsbevisning föras, men endast genom laga kraft ägande dom på att den beskyllde begått brottet. För att bereda den tilltalade tillfälle att förete sådan dom kan domstolen förelägga honom tid att visa att åtal blivit anställt eller påkallat eller att skadeståndstalan anhängiggjorts samt hur i sådan sak blivit dömt. — I rättspraxis har förbudet mot sanningsbevisning i fråga om icke brottslig gärning icke upprätthållits strängt. Sådan bevisning har sålunda medgivits, då fråga varit om straffrihet på grund av intressekollision. Behovet av sanningsbevisning har framträtt särskilt tydligt, när straffrihet på grund av sådan kollision varit avhängig av om uttalandet varit sant.

Motionen.

I motionen anföres, att inom vissa delar av den svenska tidningspressen under senare tid utvecklats en journalistik, innebärande att i sensationssyfte nyhetsmaterial förvanskas eller får orimliga proportioner samt att fakta omtolkas till oigenkännlighet genom att oriktiga och vilseledande eller svagt grundade påståenden utspridas. Brist på hänsyn visas enligt motionärerna ofta mot enskilda personers privatliv. Enligt motionärerna förekommer det, att vissa tidningar avkunna domar i pågående rättegångar. Motionärerna

göra gällande, att ödeläggande skada i näringsutövningen ofta tillfogas enskilda personer, som genom journalistik av antytt slag bli föremål för förtal.

Motionärerna framhålla, att utformningen av reglerna om sanningsbevisning medfört, att det blivit av begränsad betydelse, huruvida en beskyllning är sann eller icke, i det att påföljderna måste avpassas med hänsyn till att den kan vara sann. Förbudet mot sanningsbevisning har enligt motionärerna vållat olägenheter särskilt i fråga om skadestånd därigenom att skadestånd icke kunnat utdömas i proportion till den skada som förorsakats. Motionärerna ha funnit anledning föreligga att överväga, om icke ärekränkande uppgifter, som genom att göras mera allmänt bekanta leda till särskilt ödeläggande skador för enskilda personer, borde underkastas särskilda och mera verksamma skadeståndsbestämmelser.

Enligt motionärerna motiverar också anonymitetsskyddet för författare, liksom andra speciella förhållanden vid utgivande av tryckt skrift, att frågan om skadeståndsansvaret upptages till särskild behandling. Härvid borde enligt motionärerna uppmärksammas även ärekränkning mot juridiska personer.

Straffrättskommittén.

Vissa av de i motionen berörda frågorna ha behandlats av straffrättskommittén i dess förslag till brottsbalk (SOU 1953: 14), vilket framlades i april 1953. Ärekränkingsbrotten avhandlas i 3 kapitlet av förslaget. Kommittén uppställer tre typer av ärekränkingsfall, nämligen förtal, vanryktande och förolämpning. Förtal (1 §) innebär lämnande om annan av ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet, som är nedsättande för dennes anseende. För att någon skall dömas för förtal krävs således, bland annat, att det visas, att den ifrågavarande uppgiften var ogrundad, d. v. s. att tillräckliga grunder ej anförts för uppgiftens riktighet eller att de grunder som åberopats visats vara ohållbara. Sanningsbevisning är följaktligen enligt förslaget nödvändig i fråga om förtalsbrottet. Vanryktande (2 §) innebär, i likhet med förtal, lämnande om annan av uppgift angående gärning eller omständighet, som är nedsättande för dennes anseende, men intet krav uppställs på att uppgiften skall vara ogrundad. En gärningsman skall alltså kunna straffas för vanryktande, även om det icke styrkes, att beskyllningen var ogrundad. För vanryktande kan emellertid enligt förslaget icke dömas, om uppgiften var påkallad av allmänt eller enskilt väl eller ock eljest försvarlig med hänsyn till de omständigheter, under vilka den lämnades. I mål om vanryktande må enligt förslaget, som härutinnan anknyter till vad som kommit att gälla i praxis i fråga om ärekränkande uppgift om annat än brott, sanningsbevisning föras endast i den mån sådan bevisning är erforderlig för bedömande huruvida uppgiften var påkallad av allmänt eller enskilt väl.

Förolämpning (3 §) innebär enligt kommitténs förslag kränkande av annans ära genom smädligt yttrande eller skymfligt beteende eller eljest på an-

nat sätt än genom förtal eller vanryktande. I mål angående förolämpning må sanningsbevisning äga rum endast under samma förutsättning som enligt förslaget skall gälla beträffande vanryktande.

Jämte ärekränkingsbrotten har straffrättskommittén i sitt förslag som ett särskilt brott uppställt ekonomiskt förtal (7 kapitlet 9 §). Denna föreslagna brottstyp innebär lämnande om annan av ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet, som är ägnad att skada denne i utövning av yrke eller näring eller eljest i ekonomiskt hänseende. I mål om ekonomiskt förtal är enligt förslaget sanningsbevisning nödvändig, liksom i mål om förtal.

Förtalsbrottet kan enligt förslaget till brottsbalk riktas icke blott mot enskild person utan även mot bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning, alltså juridisk person. Samma är förhållandet med ekonomiskt förtal, däremot icke med vanryktande och förolämpning.

Såsom antytts tidigare, skulle ändring av ärekränkingsbestämmelserna i den allmänna strafflagstiftningen icke kunna föranleda, att en gärning, som icke före ändringen vore att bedöma såsom tryckfrihetsbrott, efter densamma skulle bli att bedöma som sådant. Straffrättskommittén har också som komplettering av de i brottsbalksförslaget framlagda nu ifrågavarande ändringsförslagen föreslagit motsvarande ändringar i tryckfrihetsförordningen. Sistnämnda ändringar skulle innebära att den tidigare nämnda bestämmelsen i 7 kapitlet 4 § ändrades därhän att utöver ärekränkning mot enskild person — varmed avses förtal, vanryktande och förolämpning — jämväl bland annat förtal mot juridisk person och ekonomiskt förtal kunde bli att bedöma såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift.

Förslaget till brottsbalk har varit föremål för remissförfarande, och för närvarande försiggår inom justitiedepartementet arbete med sammanställande av inkomna remissyttranden.

Utskottet.

Utskottet önskar understryka, att den övervägande delen av vårt lands tidningspress enligt utskottets mening fullgör sin nyhetsförmedlingsuppgift på ett ansvarskännande sätt. Emellertid ha i pressen framträtt företeelser, som bildat underlag för motionärernas uppfattning att enskilda personers privatliv utlämnats till offentligheten och att det givits spridning åt rykten, vilka äro nedsättande för dem de avse. Ävenledes har det, som motionärerna framhållit, förekommit, att tidningar utpekat bestämda personer såsom skyldiga till brott, innan ännu domstol prövat skuldfrågan. Med hänsyn till pressens stora inflytande är det naturligt, om på många håll den föreställningen uppstått, att den enskilde saknar möjligheter att värja sig mot angrepp av här avsedd art.

Utskottet vill i anledning av vad nu anförts framhålla, att de nu gällande reglerna på området, även om vissa anmärkningar kunna riktas mot dem, likväl icke lämna den enskilde utan skydd; innehåller en tidning uppgift om att viss person förövat brott, kan sålunda den beskyllde, om han icke av

domstol befinnes skyldig till brottet, regelmässigt åstadkomma, att tidningens ansvarige utgivare — eller annan ansvarig — blir dömd till straff för tryckfrihetsbrott. Den beskyllde lärar även ofta kunna få utgivaren dömd att erlægga skadestånd. Såsom framgår av redogörelsen för gällande rätt kan härvid ifrågakomma icke blott ersättning för ekonomisk skada — skada i den beskylldes yrke eller näringsverksamhet eller liknande — utan även ersättning för ideell skada, alltså personligt lidande. Ävenledes må erinras om möjligheten att på utgivarens bekostnad få domen publicerad. Då fråga är om beskyllning för brott, torde reglerna om sanningsbevisning icke kunna innebära några olägenheter från de i motionen berörda synpunkterna. Lyckas utgivaren genom dom visa, att den beskyllde verkligen förövat brottet, kan i regel varken ansvarstalan eller skadeståndstalan i tryckfrihetsmålet bifallas; kan utgivaren å andra sidan icke på föreskrivet sätt styrka beskyllningen, lärar domstolen vid utmätande av straff och skadestånd i anledning av att uppgiften befunnits brottslig knappast ha anledning att räkna med annan möjlighet än att beskyllningen varit oriktig.

Som en brist i reglerna om beskyllning för brottslig gärning kunde emellertid möjligen framhållas, att utpekande i tryckt skrift av person såsom skyldig till brott, innan domstol förklarar honom skyldig, icke är under alla förhållanden brottsligt. Lyckas den ansvarige, eventuellt efter anstånd, visa att den utpekade blivit dömd för brottet, skall han nämligen, såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen för gällande rätt, regelmässigt undgå påföljder.

Vad gäller ärekränkande uppgift om annat än brott synes obestriddigt, att de nuvarande reglerna lida av vissa brister, främst sammanhängande med utformningen av reglerna om sanningsbevisning. Dessa regler ha länge varit föremål för kritik. Härvid har man anført, bland annat, att förbudet mot sådan bevisning medförde ett otillräckligt rättsskydd för de oförvitliga medborgarnas heder, eftersom den som dömts till ansvar för ärekränkande beskyllning alltid kunde påstå att anledningen till att han fällts till ansvar vore att han icke fått tillfälle att bevisa sanningen av sitt påstående. I likhet med vad motionärerna gjort gällande har vidare påståtts, att förbudet ledde till att påföljderna för angrepp mot oförvitliga medborgare bleve för ringa, eftersom straff och skadestånd måste bestämmas utan hänsyn till om beskyllningen vore sann eller osann. Ytterligare en olägenhet med nu gällande regler om ärekränkning är att ärekränkning mot juridisk person icke ens i grova fall är straffbar och således icke kan grunda rätt till skadestånd.

De av utskottet nu berörda förhållandena skulle komma i ett delvis nytt läge, om straffrättskommitténs förslag till brottsbalk i nu ifrågavarande delar genomfördes. Härvid må i första hand framhållas, att sanningsbevisning i tryckfrihetsmål enligt förslaget skulle kunna leda till att personer, som utsatts för ogrundade beskyllningar i tryckta skrifter, finge bättre möjligheter än för närvarande att få skadestånd, som stode i rimlig proportion till den skada de lidit. Förslaget innebär härvidlag bland annat, att en person, om vilken en ärekränkande uppgift lämnats, skulle kunna välja, om han

ville åtala uppgiftslämnaren för förtal eller för vanryktande. Räknade han med att av utredningen skulle framgå, att uppgiften vore ogrundad, skulle han sannolikt göra gällande, att uppgiftslämnaren gjort sig skyldig till förtal; i sådant fall skulle enligt förslaget sanningsbevisning vara nödvändig. Funne domstolen härvid utrett, att den ifrågavarande uppgiften vore ogrundad, skulle domstolen uppenbarligen sakna anledning att utmäta påföljder för gärningen — bland annat skadestånd — med hänsyn till möjligheten att uppgiften vore riktig. Trodde den förfördelade å andra sidan icke att beskyllningen i målet skulle komma att framstå såsom ogrundad, kunde han, om han ansåge beskyllningen otillbörlig oavsett om den vore riktig eller ej, åtala uppgiftslämnaren för vanryktande; i sistnämnda fall skulle enligt kommitténs förslag sanningsbevisning i regel vara utesluten.

Även vad gäller uppgifter i tidning om att viss person förövat brott, vilka uppgifter lämnas innan genom dom fastslagits, att så varit fallet, skulle förslaget till brottsbalk måhända medföra någon förbättring; sådana uppgifter skulle sålunda enligt förslaget, även om det senare visade sig, att den beskyllde bleve dömd för brottet, under vissa betingelser möjligen kunna föranleda påföljder för tidningens utgivare i fall då detta icke kunnat ske enligt gällande rätt. — I detta sammanhang må slutligen framhållas, att den av motionärerna berörda frågan om ärekränkning mot juridiska personer skulle finna sin lösning, om ändringar härutinnan genomfördes i den riktning straffrättskommittén förordad.

Förslaget till brottsbalk har, såsom tidigare nämnts, varit föremål för re-missförfarande. Det kan förväntas, att Kungl. Maj:t kommer att, sedan förslaget undergått sedvanlig bearbetning och granskning, för riksdagen framlägga förslag till sådana författningsändringar, som kunna föranledas av straffrättskommitténs förslag. Kungl. Maj:ts förslag kan förutsättas komma att beröra flera av de i det föregående avhandlade spörsmålen.

Det måste emellertid enligt utskottets uppfattning antagas, att, även om författningsändringar vidtagas i anledning av straffrättskommitténs förslag, sådana missbruk av tryckfriheten, som avses i motionen, icke alltid lämpligen skulle kunna beivras genom rättsligt förfarande. I åtskilliga fall torde rättelse i stället kunna vinnas genom hänvändelse till Pressens opinionsnämnd eller till andra organisationer, vilka verka för att tidningarna iakttaga god publicistisk sed. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att Publicistklubben antagit publiceringsregler, varigenom tidningarna uppmanats bland annat att undvika publicitet, som kränker privatlivets helgd, där ej ett oavvisligt allmänintresse kan kräva offentlig belysning, samt att icke föregripa domstols avgörande av brottmål genom partitagande i skuldfrågan.

Utöver de nu avhandlade spörsmålen ha motionärerna fäst uppmärksamheten också på reglerna om anonymitetsskydd och därmed sammanhängande förhållanden. Motionärerna ha åberopat jämväl hithörande förhållanden som motiv för att frågan om skadeståndsansvar i anledning av tryckfrihetsbrott skulle upptagas till utredning. De ha emellertid icke själva nämnt några olägenheter vid tillämpningen av tryckfrihetsbestämmelserna, som kunde

härflyta ur de sålunda avsedda förhållandena. Reglerna på det nu förevarande området fingo sin nuvarande gestaltning i och med att tryckfrihetsförordningen antogs år 1949, och enligt utskottet finnes, med hänsyn till att de veterligen icke orsakat olägenheter vid tillämpningen, icke anledning att nu upptaga dem till omprövning. Utskottet vill för övrigt i detta sammanhang rikta uppmärksamheten på föreskriften, att icke blott tidnings ansvarige utgivare — eller hans ställföreträdare — utan även tidningens ägare svarar för skadestånd i anledning av ärekränkingsbrott genom tidningen.

Under hänvisning till vad ovan anförts och särskilt med understrykande av att förslag till lagstiftning, berörande flera av de i motionen avhandlade spörsmålen, kan förväntas bli framlagt för riksdagen inom en snar framtid, får utskottet hemställa,

att motionen II: 452 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 6 april 1954.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Elmgren, Hällgren, Sandberg, Fritjof Thun, Weiland, Pettersson*, Ollén och Sigfrid Larsson; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, Fast, Spångberg, Larsson i Julita, Hammar, fru Wallin, fröken Wetterström och herr Rimås.

* Ej närvarande vid justeringen.